

'Emoties gaan voorbij. De vorm blijft'

Ze tekent en schildert eigenlijk alleen maar mensen: zwarte mensen, witte mensen, mannen, vrouwen, baby's. De van oorsprong Zuid-Afrikaanse kunstenaar Marlene Dumas is er wereldberoemd mee geworden. Niet dat ze gelooft via haar beelden achter 'de ware mens' te komen. Nee, ze schildert omdat ze wilt dat mensen van haar houden. Al heeft ze ook iets 'kouds en wreeds' nodig om kunst te maken. Een gesprek.

DOOR MARJANS LOB

Nee, het zijn niet allemaal zelfportretten.

Nee, het is niet altijd mijn dochtertje.

Nee, ik heb een gelukkige kindertijd gehad.

Nee, ik ging nooit in therapie.

Nee, ik ging nooit met museumdirecteurs naar bed.

Ja, ik vind menslievendheid het moeilijkste wat er is en niet goed verenigbaar met creativiteit.

Ja, ik vind dat ik aan myself het beste model voor het kwade heeft.

De intonatie is vriendelijk genoeg, maar de woorden die Marlene Dumas uitspreekt in de film die onlangs over haar gemaakt is, zijn niet voor misverstanden vatbaar. Hoe iemand na zo'n verzuchting nog te interviewen?

Het probleem lost zich op zodra Marlene Dumas in zicht komt. Ze praat al voordat er een vraag is gesteld. Een schorre stem, die af en toe hoge, grappige uithalen maakt. Het is laat, sorry, er waren vandaag vijftien Gentse studenten in haar atelier die ze moest 'entertainen'. Het liep een beetje uit en nu weer een interview, even omschakelen,

twee berichten op het antwoordapparaat, is er nog wat koffie en waar wil je zitten?

We belanden aan een tafel in haar atelier. Een klein, vrij donker vertrek met een matras in de hoek. "Hier heb ik jaren gewoond", zegt ze. "Nu is het alleen maar atelier."

"Ik zoek iets ... een beeld moet niet te hard zijn en niet te zacht. Geen kitsch, maar ook niet te verheven. Niet te koud, maar te warm is ook niet goed. Sommige schilders maken hele vormeloze dingen en zeggen dan: 'ja maar, dat zijn mijn emoties'. Snap je? Te warm.

Sentiment interesseert me. Ik verzamel artikels, lees veel over hoe sentiment werkt. Er zijn liedjes en films waar ik om kan huilen. Maar ik huil net zo goed om een zwakke film. En een dicteerder roept ook emoties op bij zijn volgelingen. Dus: emoties zijn geen maat voor kwaliteit. 'Zo voel ik nou', is niet genoeg. Zonder een klein beetje afstand kun je niet schilderen. Voor schilderen moet je heel erg geconcentreerd zijn, dan kan je je niet zo ver-

schrikkelijk met anderen bezighouden. Je hebt iets kouds en wreeds nodig om kunst te maken.

Emoties kleuren mijn schilderijen natuurlijk. Maar je weet dat emoties kunnen veranderen. Je kunt honderd keer verliefd worden - en dus ben je ook honderd keer niet meer verliefd. Als je dat van jezelf weet, dan gedraag je je anders. Dan kun je maar beter niet iemand doodschieten uit liefde, bijvoorbeeld. Emoties gaan voorbij. De vorm blijft."

Trouwen

Marlene Dumas werd in 1953 in Kaapstad geboren als jongste van drie kinderen in een degelijke Nederduits gereformeerde milieu. Op haar twaalfde overleed haar vader, waarna ze naar kostschool ging. "Van jongsaf aan heb ik veel getekend; net als heel veel kinderen trouwens. Ook als tiener maakte ik almaar beeldende dingen, verhaaltjes, plaatjes. Maar ik dacht lang: 'kunstenaar, nee, dat zou ik niet kunnen worden'. In Zuid-Afrika is het een heel ongewoon beroep."

Toch ging ze naar de kunstacademie in

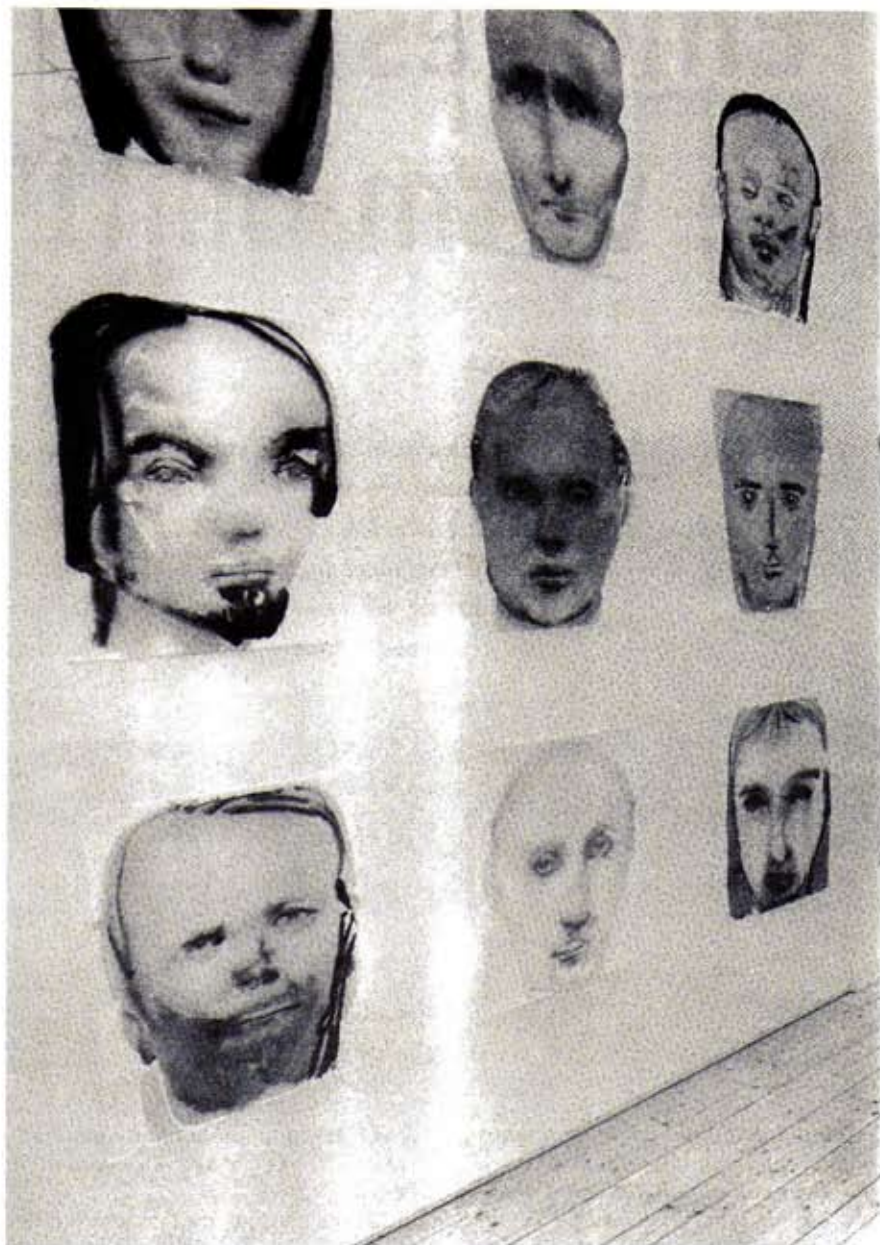
Fellini werkte graag met gekken, maar na afloop ging hij wel gewoon naar huis

Kaapstad. Ze kon immers, zoals haar broer zei, 'altijd nog trouwen'. Het was moeilijk op de kunstacademie, zegt ze. "Ik wilde eigenlijk portretten maken, maar het genre 'portret' was niet populair. Je weet hoe dat gaat: niemand zegt dat je geen portretten mag maken, het wordt je niet belet, maar de spannende kunstenaars om je heen doen allemaal iets anders. Je bent jong, je wilt ook graag modern zijn, maar je weet niet hoe."

Marlene heeft op dat moment een vriend die rechten studeert, maar raakt op de kunstacademie verliefd op de docent fotografie. In verwarring door die twee liefdes tegelijk besluit ze een stipendium voor twee jaar studie 'overzee' te accepteren. Ze gaat naar Nederland, 'vanwege de taal en omdat New York te eng leek voor iemand die nog niet duidelijk wist wat ze wilde'. Twee jaar lang studeert ze in Ateliers 63 in Haarlem en nu woont ze alweer twintig jaar in Amsterdam: een succesvolle kunstenaar, die exposeerde in de grote Nederlandse musea, maar ook op twee Documenta's, op de Biënnale van Venetië en in steden als Tokyo, Londen, New York en Johannesburg.

Filmmakers Joost Verhey en Rudolf Evenhuis volgden de Nederlandse sterschilder anderhalf jaar lang met de camera. Dat leidde tot de film *Miss Interpreted (Marlene Dumas)*. We zien Marlene in haar atelier als ze bezoekt krijgt van een Japanse galeriehouster, achterop de fiets bij partner Jan Andriessse, in haar woonboot, bij het voorbereiden van een tentoonstelling, maar ook in Zuid-Afrika, waar een kostschoolvriendin en een ex-geliefde herinneringen aan haar ophalen.

"Ondanks dat ik niet geloof in het zoeken naar 'de mens' achter het beeld, via het beeld, deed ik mee", schrijft Marlene in een tekst die de film begeleidt. Omdat ze van films en beelden houdt, omdat het leuk is om met een film-crew door Zuid-Afrika te rijden en omdat je toch niet iedere dag alleen maar kunt schilderen. Toch vraag je je als kijker af of het avontuur haar goed gekomen is. "Het is erg moeilijk om mezelf te moeten spelen. Geef mij alsjeblieft volgende keer een andere rol", staat er in dezelfde tekst.

Mompelend

"Ja, die film ...ik ben me als schilder van mensen hyperbewust van de kunstmatigheid van elk portret en vond het heel vreemd om nu zelf te worden afgebeeld. Wat ik erg in die film vind: hoe die Japanse galeriehouster en ik met elkaar omgaan. Het lijkt zo hysterisch hē. Maar het is eigenlijk niet voor andere mensen bedoeld. En zoals ik in die film aan het werk ben, al mompelend, .. in mijn eentje, in het echt, ben ik veel stiller.

Herinner je je hoe ik in de film een polaroid maak van een mannenbuik? Nou, dat is de buik van de producent. Ik zei: 'jullie gebruiken mij, dan gebruik ik jullie ook'. Maar dat hoor je niet, dat stukje is weggesneden."

"Ik werk altijd van plaatjes of polaroids, nooit naar levende modellen. Ik hou van mensen, maar als ik werk, ben ik graag alleen. Eigenlijk maak ik ook

geen portretten. Ik gebruik een gezicht om andere dingen op te roepen. Je kunt een portret van iemand maken en kijken of het lijkt. Dat is prima. Je kunt al schilderend óók van associatie naar associatie springen, het toeval toelaten, en dan weet je uiteindelijk letterlijk niet meer waar het schilderij over gaat. Dan kun je er alleen nog maar poëtisch over spreken. Dan is je werk zoals een gedicht, met een ritme en een sfeer die niet bestaan zonder het werk zelf."

Dat doet me denken aan wat je ooit schreef: 'We kunnen kunstwerken niet naar hun bedoeling beoordelen, want ze kennen hun bedoeling alleen via de werken zelf.'

"Jaja..." Fronst: "Daarom is schrijven soms beter dan praten. Je weet sommige dingen, maar vergeet ze weer."

Marlene Dumas:
'Jaja, beroemd....'

medestander, maar ik kreeg het benauwd van haar. Ergens dacht ik: 'je bent niet goed wijs als je zo weinig afstand kunt nemen van je onderwerp'. Weet je, Fellini werkte in zijn films graag met gekken. Maar na afloop ging hij wel gewoon naar huis."

Student

"Nog lang na Ateliers 63 heb ik gezegd: 'ik ben student'. Kunstenaar wilde ik me niet noemen. Dat was een beetje het ontwijken van verantwoordelijkheid, denk ik. Een student kan zich een mislukt schilderij permitteren, hè. Misschien ben ik nu oud genoeg om .. ik vind niet alles wat ik maak zo goed, maar het is wat ik ben. Ik denk dat ik me nu maar kunstenaar moet noemen."

Maar je bent inmiddels wereldberoemd! Als jij je geen kunstenaar noemt, wie dan wel!

Snel: "Jaja, beroemd.. dat is het griezelige aan Nederland, het is zo klein. Ik heb ooit gezegd: 'Ik schilder omdat ik wil dat mensen van me houden'. Nu zijn er mensen die per definitie niet meer van me houden omdat ik ook verkoop enzo. Anderzijds is er die overdreven aandacht, wordt mijn mening gevraagd over van alles en nog wat, ook over dingen waar ik helemaal niets van af weet. Pas vroegen ze me om in een televisieprogramma iets te komen zeggen en toen ik zei: 'Maar ik weet helemaal niets van het onderwerp', was het antwoord: 'Geef niet, helemaal niet erg, we hebben alleen je naam nodig voor ons programma.' Heft handen op: "Ik zei: 'Oh, mijn naam! Mijn naam kan je zo krijgen.'

Het is niet leuk als de kunstenaars om je heen geen succes hebben en jij wel. Ik zou liever zien dat iedereen een beetje vrolijk was. Zoveel beter ben ik niet, en ik ben ook niet zoveel beter dan toen ik nog geen succes had. Maar natuurlijk is het ook heel aangenaam om mee te mogen doen aan tentoonstellingen. De balans is moeilijk, om te genieten als mensen om je heen geen aandacht krijgen."

Miss Zuid-Afrika

De telefoon gaat, een afspraak voor de volgende dag. Ademloos: "Mijn hele

Je zei ooit: 'Zonder de ontdekking van de pil zou ik nu waarschijnlijk geen kunstenaar zijn'.

"Dat ging over rollen kiezen. Die pil deed ik stiekem, zonder mijn moeder te raadplegen. Dat was voor het eerst. Ik wist dat mijn moeder het niet zo'n goed idee zou vinden. Maar zonder pil had ik waarschijnlijk een kind gekregen met mijn eerste grote liefde en was ik nu de vrouw van een advocaat in Zuid-Afrika. Of zou ik daar op den duur toch zijn uitgesprongen? Moeilijk te zeggen.

Ik ben niet tegen de rol van moeder hoor, helemaal niet. Van sommige vrouwen denk ik: 'wat jammer nou, je zou zoveel beter zijn als moeder dan in je werk'. Moeder zijn is moeilijk. Maar schilderijen maken is ook slopend, en als je moeder bent, kun je dat eigenlijk alleen maar als hobbytje erbij doen. Ik werd moeder toen ik 36 was. Nog niet

makkelijk, maar ik noemde me al kunstenaar, ik had al tentoonstellingen. Als ik vroeger, als beginner, die vrijheid van de jongens niet had genomen, dan weet ik niet of ik mijn kunst serieus had kunnen nemen."

Ontheemd

Rond de tijd van haar verse moederschap schilderde Dumas *The first people*, een serie van vier enorme, ontheemde baby's die in het Van Abbe-museum hangt. "Ik had zelf net een dochttertje gekregen. Er was een baby voorhanden. Maar het was niet iets obsessieels, zo van: 'ik móet nu een baby schilderen.' Het was meer een uitdaging om een vorm te vinden voor een onderwerp dat niet vaak wordt verbeeld.

Hoe gaat het dan ... in Washington werd ik aangeklampt door een Amerikaanse schilderes die alleen maar baby's schilderde. Zij herkende in mij een

FOTO: PEE ROZANO

vrijdag is alweer vol met mensen. Al die dingen die met kunst te maken hebben, maar het echte schilderen .. ik ben elke dag in mijn atelier, maar als ik echt wil werken, werk ik 's nachts."

"Waar waren we? O ja, kijken naar plaatjes. Ik ga natuurlijk nooit helemaal betekenisloos te keer. Ik bepaal een gebied: het gaat niet over olifanten of bloemen ofzo, maar bijvoorbeeld over hoe mensen zich opstellen in een rij. Dat interesseert me nu heel erg, hoe mensen naast elkaar gaan staan. Missverkiezingen zijn een eenvoudig voorbeeld. In Zuid-Afrika had je vroeger een Miss voor van alles en nog wat. Een rij van vrouwen die zich opstellen om beoordeeld te worden. En daar moet je als schilder niet alleen over nadenken, je moet ook letten op wat je op begint te vallen. Hoe die vrouwen door de tijd heen andere houdingen aannemen, elkaar vasthouden, doen alsof ze van elkaar houden of juist niet...

Het is niet mijn doel om uit te beelden hoe *stupid* het allemaal is. Het gaat ook niet alleen om vrouwen. Mannen staan ook wel eens zo op een rij, zo merkwaardig passief." Zwaait met een

vergeeld krantenknipsel: "Kijk, een rijtje mannen. Dit zijn vier Nederlandse collaborateurs, opgepakt na de oorlog. Maar als je het beeld losmaakt van de woorden, weet je niet meer zo goed wat je ziet - welke tijd het is, wat de situatie is. Dan zie je alleen maar hoe ze staan. Fascinerend."

Pinguïn

"Pas werkte ik mee aan een tapijt voor het gerechtgebouw in Den Bosch: veel verschillende kunstenaars zouden allemaal een stukje maken. 'Wat kan niet?', vroeg ik aan de opdrachtgevers. Die rechters weigerden me een lijstje van verboden onderwerpen te geven. Ze wilden zichzelf niet graag in die rol zien, denk ik. Terwijl ik het geen rare vraag vind. Als ik zo'n lijstje had gekregen, had ik heus niet gedacht: 'Oh, wat zijn jullie moeilijk'.

Ter voorbereiding vroeg ik aan een aantal jongeren die moesten voorkomen: 'wat zouden jullie hier nu willen zien als je binnenkwam?'. 'Maak maar een pinguïn', zeiden ze. Maar spotten met het gezag mag niet in zo'n ernstig gebouw, dat kon ik zelf wel bedenken. Uiteinde-

Atelier van Marlene Dumas.
Tweede van rechts:
schilderij van Naomi Campbell.

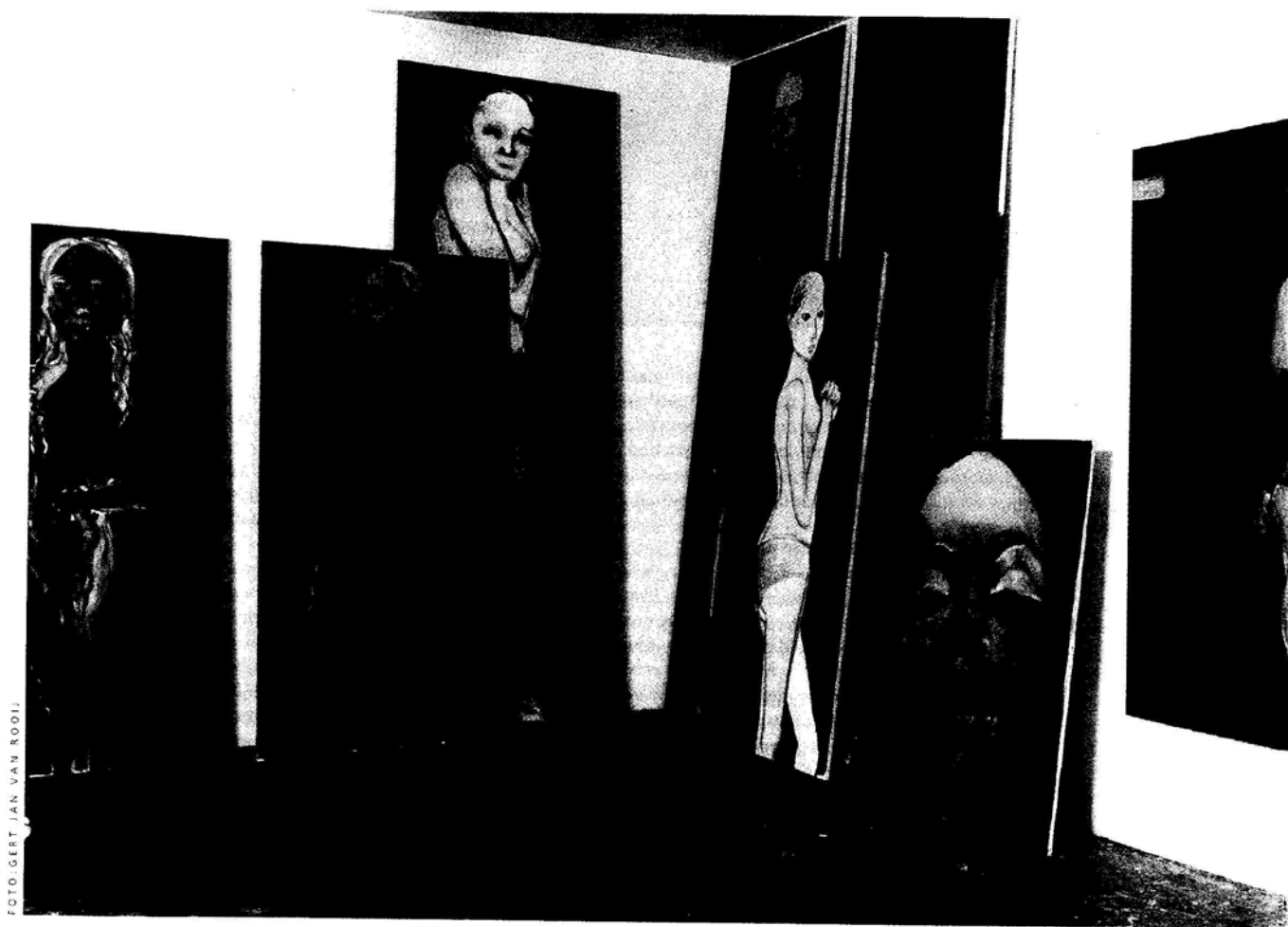
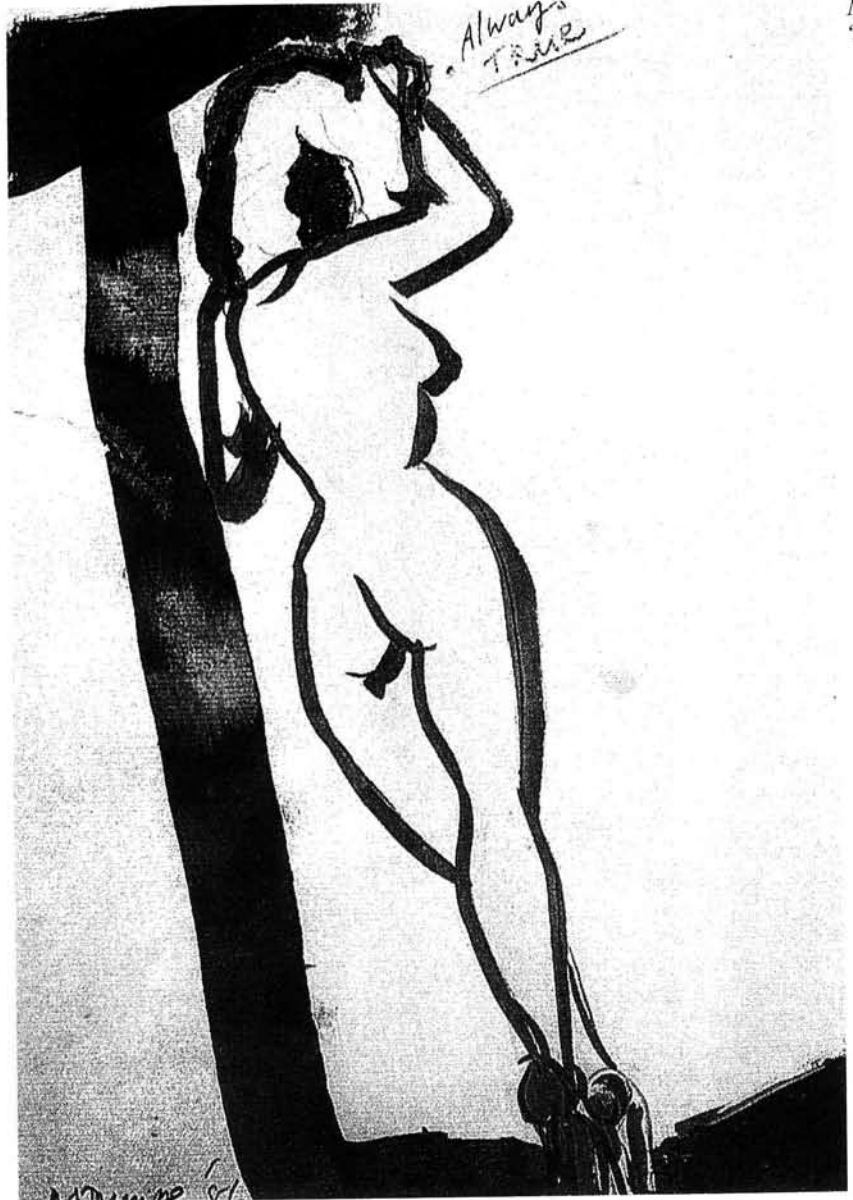

FOTO: GERT JAN VAN ROOIJ

lijk besloot ik een bestaand werk aan te bieden, *Love Sick*. Daarop zie je een naakt meisje op haar rug met een arm geheven langs haar hoofd. Een kwetsbaar gebaar, vind ik. Maar de opdrachtgevers vonden het niet goed. Zo'n bloot plaatje zou een verkeerde indruk kunnen wekken op mensen die terecht moesten staan voor seksuele delicten, meende men. Omdat ik het plaatje toch moest opslaan in de computer voordat er een tapijt van gemaakt kon worden, heb ik het hele beeld iets laten zakken. Nu zie je haar billen niet meer. Jammer, het geheel is uiteindelijk ietsje lomper geworden. Er zijn altijd normen. Het is ook een ingewikkeld probleem. Je wilt dat de publieke ruimte een beetje neutraal is, je wilt geen beelden opgedrongen krijgen waar je geen zin in hebt. Ik hoef bij de tramhalte ook niet steeds posters van naakte vrouwen te zien, hoor. Maar als je als kunstenaar vooral niemand wilt beledigen, krijg je iets kouds."

Joleen, Joleen

Recentelijk maakte Dumas een schilderij van supermodel Naomi Campbell,

Marl
'Alu.

waarop ze trots en ongenaakbaar op je neerkijkt. Ik zeg haar dat ik het heel intimiderend vind, zo'n perfect mooie vrouw.

Dumas: "Je bedoelt: *'She's so beautiful, what can I do?'*" Lacht. "Dat doet me denken aan dat liedje van Dolly Parton: *'Joleen, Joleen, don't take away my man, just because you can.'*"

Je hebt het vaak over Dolly Parton.

"Ja, die vrouw met al haar blonde pruiken ... het is een beetje zelfspot. Kunstenaars nemen vaak heel ernstige en serieuze mensen tot voorbeeld. Ik neem Dolly Parton of Mae West, vrouwen die een soort humor aan de dag leggen, die publiekelijk spelen met seksuele stereotypen. Dat vind ik leuk. Ik kies het liefst humor om naar buiten te treden.

Soms zie ik mensen in talk-shows praten over hun problemen en denk: 'jij zit hier nu zo te huilen, dat doe ik liever

alleen.' Mijn moeder zei ooit tegen me: 'Als ik je niet kende, zou ik denken dat je heel oppervlakkig was'. Omdat ik soms zo druk doe natuurlijk." Glimlachend: "Ik praat veel, maar ik vertel niemand mijn geheimen."

De Humanistische Omroep zendt op woensdag 1 april de film *'Miss Interpreted (Marlene Dumas)'* uit, gemaakt door Rudolf Evenhuis en Joost Verhey. Nederland 1, van 22.25 tot 23.20 uur.

Afgelopen maand is *'Sweet Nothings'* verschenen, een verzameling teksten van Marlene Dumas. f25,-. Uitgeverij De Balie, Amsterdam.

In het Rotterdamse museum Boymans van Beuningen is van 28 maart tot 17 mei het tapijt voor het Bossche rechtsgebouw te zien waar Marlene Dumas aan meewerkte.